

İLİM VE KÜLTÜR TARİHİNDE
SİVÂSÎLER

ULUSAL SEMPOZYUMU TEBLİĞLERİ

30 NİSAN – 1 MAYIS 2010
SİVAS, TSO KONFERANS SALONU

Şemseddin Sivâsî ve Hadis İlmî

Doç. Dr. SALİH KARACABEY
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Ahmed Şemseddin, Ebu's-Senâ b. Ebu'l-Berekât Muhammed ez-Zîlî'nin oğlu olup 926/1520 yılında Tokat'ın Zile ilçesinde dünyaya geldi. Babası da ilim ve irfan ehliydendi. Dolayısıyla öğrenim hayatında destek ve teşvik göreceği bir muhit içerisinde doğup büyüdü. Yetişmesinde hem önünde örnek bir şahsiyet, hem de desteği ile katkıda bulunduğu belirtilen¹ ağabeyi Ebu'l-leys Muharrem Efendi vardı. Tefsir ve hadis başta olmak üzere dinî ilimlerde âlim bir şahsiyet olan ağabeyi, onun ilmî hayatına katkı sağlayan önemli faktörlerden biriydi. Ahmed Şemseddin, Zile'de başladığı tahsiline Tokat'ta devam etti. Dinî ilimler için gerekliliği tartışılmayacak olan Arapça'yı ve edebiyat dili Farsça'yı öğrendi. İstanbul medreselerinde müderrislik yapacak bir ilmî seviyeye ulaştı. Çevresinin de katkısıyla dinî ilimlerin birçok alanında bilgi sahibi olduğu anlaşılan Şemseddin Sivâsî özellikle tasavvufî yönüyle öne çıktı. Hayatının büyük bir bölümünü geçirdiği şehirde 1006/1597 yılında vefat etti. Sivas Meydan Camii haziresine defnedildi.

1 Aksoy Hasan, "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri," Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Aralık 2005 Sivas, XII, 2.

Nesir ve nazım türünde yazılmış birçok eserinin varlığı bilinmektedir. Ancak hadis ilminde müstakil bir eserine rastlanamamaktadır. Kendisinden çok etkilendiği anlaşılan ağabeyinin hadis alanında da öne çıktığına ve aile çevresinin ilim ehlinen oluşuna dair bilgiler, eserlerinde yer verdiği hadisler, bu alanda geniş bilgi sahibi olabileceğini düşündürmektedir. Osmanlı zamanında hadis öğretimi medrese programlarında yer almakla kalmamış, hadis öğretimine tahsis edilen daru'l-hadisler ülkenin her bölgesinde faaliyetlerini sürdürmüştü. Ayrıca onun yaşadığı dönemde ve bulunduğu şehirlerde, bilhassa *Buhârî* ve *Müslim*'in sahihleri ile hadis rivayet kitaplarından derlenen, başta Kadı İyaz'ın *eş-Şifa* isimli eseri olmak üzere *Şemâil*, *Menâkıb* veya *Megâzî* türünde bazı derleme eserlerin ve şerhlerinin; hem medreselerde, hem de camilerde yaygın olarak okunduğu bilinmektedir.² Dolayısıyla doğrudan hadis ilmiyle ilgilenmeyen ilim adamları, hatta halk arasında bile, geniş bir hadis bilgisi ve zengin bir sünnet kültürü oluşmuştur.

Müellifin yaşadığı dönem, hadis ilimleri tarihi açısından şerh ve derlemecilik devri olarak değerlendirilebilecek bir zaman dilimidir. Bu sebeple, hadiste "rivayet ilimleri" alanında yapılan çalışmalar, çoğunlukla ilk üç asırda yazılan temel kaynakları esas alan eserlerdir. Aynı dönemde "dirayetü'l-hadis" alanında yapılan yeni çalışmalar olmakla birlikte bunun sayısı da önceki dönemlere göre oran olarak düşmüştür. Fakat hadislerle ilgili çalışmalar sona ermiş değildir. Bilhassa temel hadis kaynaklarını ve onlara dayalı yeni eserleri toplumun geneline yaymak ve zengin bir nebevî kültür oluşturmak yolundaki çabalar artarak devam etmiştir. Toplumun kültürünü oluşturan dinî hayatı, sanat ve edebiyatı hadis kültürü ile şekillendirilme yolunda büyük gayret gösterilmiştir. İnsânî ilişkiler ve ahlâkî değer yargılarının Hz. Peygamber'in sünnetine göre şekillenmesi için hadis, hayatın her alanına taşınmaya çalışılmıştır. O dönemde edebi eserlerde de, doğrudan veya dolaylı olarak nebevî kültürün izlerine sıkça rastlanmaktadır.³

Şemseddin Sivâsî'nin eserleri arasında bilhassa *Mevlid* ve *Menâkıb-ı Ciheryâr-ı Güzîn*, bilgi kaynağı itibarıyla hadis kitapları ile onlara yakın muhtevaya sahip *Delâilü'n-Nübüvve* ve *Siyer* kitaplarına dayanmaktadır. Dinî edebiyatımızda *Mevlid* çok yaygın olan edebî türlerden biridir. Muh-

2 Bkz. Karacabey Salih, *Hadis Öğretiminde Medrese ve Dâru'l-Hadislerin Yeri (Osmanlılar Dönemi)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1984, s. 103 vd.

3 Bir yandan bazı hadislerin manzum çevirileri yapılırken bir yandan da manzum eserlerde o kültür işlenmekte idi. Bkz. Karacabey Salih, "Vesiletü'n-Necat'ın Hadis Açısından Analizi", *Yayınlanmamış Tebliğ*, s. 2.

tevasında yer alan *münâcât, tevhid, velâdet, mirâc, ahlâku'n-nebî, mucizât* gibi başlıklar aynı zamanda müstakil olarak da ele alınan ve haklarında manzum eserler yazılan konulardır. Bu tür eserlerde hadisler nadiren tam metin olarak veya iktibas yoluyla bir bölümü nakledilir. Özellikle "*Mi'râc*" gibi bölümlerde metnin neredeyse tamamı bilgi kaynağı olarak hadislere dayansa da, anlatım telmih yoluyla hadisteki bilgiye müracaat etmek şeklindedir. Manzum bir siyer-i nebî olarak değerlendirilebilecek mevlidlerin dayandığı kaynakların başında hadislerin gelmesi tabii bir durumdur. Çünkü hadis kaynaklarında yer alan rivayetler Hz. Peygamber'in sadece sözlerini değil, fiillerini, takrirlerini, yaratılış özelliklerini ve ahlâkî özelliklerini de içine almaktadır. Bu şekilde Hz. Peygamber'in hayatını bütünüyle kapsayan başka bir ilim yoktur. Ayrıca Hz. Muhammed'i (sav) anlatan her metin hadis ilminin ilgi alanına girmektedir.

Kur'an ve sünnete bütün dinî ilimlerin kaynağı durumundadır. Bu sebeple her bir ilim dalının kendi alanıyla ilgili sıkça müracaat ettiği bazı ayetler ve hadisler vardır. İlgili eserler incelendiğinde bu husus açıkça görülebilir. Böylece her ilim dalının ve her alanın kendisine göre bir hadis kültürü de oluşmuştur. Özellikle "*Cami*" türündeki eserlerde yer alan *cihad, megâzî, siyer, menâkıb ve fezâil* gibi bölümler İslâm tarihi eserlerinin müracaat kaynağı olan hadisleri içermektedir. Hadis kaynaklarındaki *zikir, dua, rikâk ve zühd* bölümler ile bu konulardaki hadisleri ihtiva eden müstakil eserler, tasavvuf erbabının sıkça müracaat ettiği hadislerdendir. Hadis tarihi açısından bakılınca bazı hadislerin; rivayet edildikleri bölgelere, bazen sıkça kullanıldıkları ilim dallarına, mesleklere veya mezheplere göre şöhret kazandıkları olmuştur. Bundan dolayı bazı hadislere sıhhat sorgulaması yapılmadan, ilgi alanındaki bütün eserlerde yer verildiği görülebilir. Bazı alanlarda veya eserlerde hadis âlimlerince zayıf sayılan hadislerin sıkça yer almasının sebeplerinde biri de budur.

Dinî ilimlerin herhangi birinde meşhur olup çalışmaları doğrudan hadis ilimleriyle ilgili olmayan âlimlerin de hadis ilmi ile bir şekilde ilgisi bulunmaktadır. Çünkü hadis, dinî ilimlerin iki temel kaynağından birisidir. "*Hadis ilmi*" ifadesi metin, isnad ve rivayet yöntemlerini de içerisine alan çok geniş bir kavramdır. Şemseddin Sivâsî'nin, rivâyet ve dirâyet açısından, doğrudan hadise tahsis edilen bir eseri bilinmemektedir. Dolayısıyla sempozyum programında ilan edilen "*Şemseddin Sivâsî ve Hadis ilmi*" başlığı onun eserlerinde, özellikle de *mevlidinde* kullandığı hadisleri değerlendirmekle sınırlı tutulacaktır.⁴ Hadis ilmi ile irtibatı bu şekilde olan âlimlerin

4 Tebliğde kullanılan nüsha Prof. Dr. Hasan Aksoy Bey'in henüz yayınlanmamış doktora tezidir. İstifade edebilmem için tezini bana gönderdiği için kendilerine teşekkür ederim.

hadisçiliğini, daha çok Hz. Peygamber'e bakışları ile hadisleri anlama ve yorumlama yaklaşımları çerçevesinde düşünmek, konunun içeriğine daha uygun düşmektedir. Dolayısıyla tebliğde Şemseddin Sivâsî'nin hadisçiliği; *mevlid*'inin hadis kullanımı açısından zenginliği, kullandığı hadislerin güvenilirliği, hadisleri anlama ve yorumlama konusundaki yaklaşımları açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. *Mevlid*'in esas alınması ise, genel olarak mevlidlerin bütünüyle Hz. Peygamberi konu almalarındandır. Nitekim müellif de eserin telif sebebini açıklarken;

*"Dâimâ dilden geçerdî bu hayâl - Kim koyam bu yolda ben de bir misal,
Ya'ni söyleyem o Şâhın mevlidin - İşide evsâfın erbâb-ı din,"*⁵

beyitlerinde mevlidi dinleyenlerin Hz. Peygamber'in özelliklerini duymalarını istediğini açıklamaktadır.

Mevlid'lerin yazılış sebeplerinden biri, belki de en önemlisi, Hz. Peygamber'i tanıtmak ve diğer peygamberlerden farklı olan yönünü ortaya koymaktır. Nitekim mevlidlerin velâdet ve mucizât bölümlerinde bunu açıkça görmek mümkündür. Aynı yaklaşım Şemseddin Sivâsî'de de görülmektedir.

A- Hz. Peygamber'in Konumuna Bakış

Kendileri açıkça ifade etmeseler de, Hz. Peygamber'in konumunu mevlid yazarlarının gözüyle değerlendirmek gerektiğinde, iki ayrı gözlük kullanmak gerektiği anlaşılıyor. Birincisi, nübüvvet kurumu içerisinde son peygamber olma özelliğinin de tabii bir sonucu olarak Hz. Muhammed'in diğer peygamberler arasındaki yeri; ikincisi ise iman ve itaat açısından İslâm dini içerisinde Hz. Peygamber'in yeri ve konumu meselesidir. Özellikle mevlid yazarların Hz. Muhammed (sav) ile diğer peygamberleri kıyaslamaları dikkati çekmektedir. Örneğin, Süleyman Çelebi gibi yazarlarda da bu hassasiyeti görmek mümkündür. "Yaygın bilgiye göre Süleyman Çelebi *Vesiletü'n-Necât*'ı imam olarak görev yaptığı Bursa Ulu Camii'nde bir vaizin Hz. Muhammed ile başta Hz. İsâ ve Hz. Musa olmak üzere, bütün peygamberlerin eşit olduğuna dair yaptığı bir konuşma üzerine yazmıştır. Her birinin Allah'ın elçisi olduğunu tasdik, imanun gereği olmakla birlikte, peygamberlerin de kendi aralarında derecelerinin olduğu ayetlerde de ifade edilmektedir. Eserin içeriği tahlil edildiğinde, Hz. Muhammed'in önceki peygamberlerden derece farkının açıklanmak istenildiği görülebilir."⁶

5 Şemseddin Sivâsî, *Mevlid*, (Thk. Hasan Aksoy) (Yayınlanmamış Doktora tezi), İstanbul 1984, b. 42-44, s. 6.

6 Karacabey, Salih, "Vesiletü'n-Necât'ın Hadis Açısından Analizi", Yayınlanmamış Tebliğ, s. 1.

Şemseddin Sivâsî de kendisinden önceki mevlid yazarlar veya benzeri manzum eserlerinde Hz. Peygamber'i konu edinenlerin anlayışına benzer bir yaklaşım içerisinde. Bu anlayışı; varlık âleminde Hz. Muhammed (sav) ve nübüvvet kurumu içerisinde Hz. Muhammed (sav) olmak üzere iki başlık altında ele almak mümkündür.

1- Yaratılanlar Âleminde Hz. Muhammed

Şemseddin Sivâsî, Halvetiyye tarikatına mensup tasavvuf ehli arasında saygın bir yeri olan önemli bir şahsiyettir. Dolayısıyla bakış açısını şekillendiren tasavvufî düşüncedir. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in (sav) varlık âlemindeki yerini bu düşünce sistematığı içerisinde değerlendirmesini beklemek tabii bir durumdur. Hakikati ve sonuçlarıyla, tasavvufî düşüncede var olan *Nûr-ı Muhammedî* anlayışı, Şemseddin Sivâsî'nin de en temel bakış açısıdır. Ona göre kâinât Hz. Muhammed için ve O'nun nurundan yaratılmıştır. Bu düşüncenin temel dayanağı da hadis-i kudsî olduğu benimsenen bir ifadedir. Hz. Peygamber'in faziletini anlattığı bölümde gökyüzü ile yeryüzü arasında geçtiğini öne sürdüğü bir tartışmayı nakleder. Anlatımına göre, üstünlüğü ile övünen gökyüzü karşısında üzülen⁷ yeryüzünü Allah şöyle teselli eder:

*"Ol habîbime sen olursın mekân - Kim ânun-çün oldı emr-i "kün fekân",
Yok-durur halkımda andan muhterem - Mebde-i halkımdır ol kân-ı kerem
Olmasa ol yaradılmazdı felek - Olmaz- ıdı ins ile cinn ü melek"*⁸

Bu ifadeler (قال الله تبارك و تعالی لولاك لما خلقت الأفلاك) "*Şânı yüce olan Allah, 'Sen olmasan âlemleri yaratmazdım buyurdu.'*"⁹ lafızlarıyla nakledilen ve tasavvuf çevrelerinde kudsî hadis kabul edilen metnin tercümesi ve yorumu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca beyitlerde yer alan ay, yıldızlar, yer gök, cennet ve cehennem gibi varlıkların her birinin zikredildiği hadisler de nakledilmektedir. "*Sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım. Sen olmasaydın cenneti yaratmazdım. Sen olmasaydın cehennemi yaratmazdım.*"¹⁰ ifadeleriyle nakledilen hadislerin de dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Yukarıdaki beyitlerin fikrî temelini Cabir b. Abdillâh'ın naklettiği mevkuf bir habe-

7 Mevlid, b.263- 290, s. 32-36.

8 Mevlid, b. 290-292, s. 36.

9 İsmail Hakkı, Rûhu'l-Beyan,(I-X) Dâru İhyâ't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut ty., V, 404; VI, 111.

10 et-Trablusî, Muhammed b. Halil b. İbrahim, el-Lü'lü'l-Marsû fi mâ la asle leh ev bi-Aslihf Mevzû, Thk. Fevvez Ahmed Zemreli, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1415, s. 154. Bu hadislerin tahriri ve sıhhati hakkında daha fazla bilgi tebliğ'in hacmini zorlayacağı düşüncesiyle kısa tutulmuştur. Konuyla ilgili Yıldırım Ahmet, Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, TDV. Yay. Ankara 2000, s. 121-134 den bilgi alınabilir.

re de¹¹ dayandığı düşünülebilir. Suyûfî'nin "Allah, Muhammed'in nûrunu yarattı. Sonra onu dört parçaya ayırdı. Birinci parçadan arş'ı, ikinci parçadan kalemi, üçüncü parçadan levh'i yarattı. Dördüncü parçayı da dört parçaya ayırdı. Birinci parçasından aklı, ikinci parçasından marifeti, üçüncü parçasından güneşin, ayın, gözlerin ve gündüzün nurunu yarattı."¹² diye naklettiği hadis de bu fikrin kaynağı hakkında bilgi verebilir. Bu hadise yakın içerikte bir hadis de İbn Abbas'tan nakledilmiştir.¹³

O, Hz. Muhammed'in (sav) yaratılışın başından beri diğer yaratılmışlardan üstünlüğüne işaret eder. Tasavvufî kültürde var olan ve İslâm kültürüne yansıyan *Nûr-ı Muhammedî* veya *Hakikat-i Muhammediye* anlayışı¹⁴ Şemseddin Sivâsî tarafından da aynen benimsenmektedir. Hatta beş vakit namazı Hz. Peygamber'in ruhunun ilk yaratıldığında Rabbine yaptığı beş secde ile izah eder. Konuyu anlatmaya,

"Ahmed'in nûrını evvel kıldı var - Zât-ı nûrından okurdu girdi-gâr"¹⁵

beytiyle başlar. Devam eden beyitlerde Nur-ı Muhammedî'nin Hz. Âdem'den Hz. İsmail'e gelinceye kadar peygamberleri, ondan sonra da Hz. Muhammed'e (sav) ulaşan soyunu takip ettiğini işlemektedir. Tasavvufî çevrelerde yaygın olan bu anlayışın hadisteki kaynağı (أول ما خلق الله نوري) "Allah'ın ilk yarattığı şey benim nûrumdu"¹⁶ lafızlarıyla nakledilen hadis olduğu anlaşılmaktadır. Hadisin Cabir b. Abdillâh'tan geldiği belirtilen rivayette, Hz. Peygamber'in kendisine; "Allah'ın ilk yarattığı şey peygamberinin nurudur. (أول ما خلق الله نور نبيك)" dediği kaynaklara girmiştir.¹⁷

"Rûh-ı Ahmed'den de rûh-ı Enbiya - Yarattıldı cümleten buldı ziya
Enbiya ervahı çün buldu zuhur - Eoliya ervahı andan aldı nur"¹⁸

beyitleriyle Şemseddin Sivâsî "nur" yerine "ruh" kelimesini de kullanmaktadır. Aslında bu konuda daha yaygın olan hadislerde "Ruh" kelimesi geçmektedir. Nitekim ((قال النبي عليه السلام اول ما خلق الله روعي)) Peygamber (as) "Allah'ın ilk yarattığı şey benim ruhumdu," buyurdu¹⁹, lafızlarıyla

11 Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, (I-II), 4. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405, I, 311.

12 Suyûfî, el-Hâvî, (I-II), Thk. Abdullatif Hasan Abdurrahman, 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1421/2000, I, 311.

13 Hâkim, el-Müstedrek, II, 671.

14 Bkz. Döner, Nuran, Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Tasavvuru, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), UÜSBE, Bursa 2007. s. 7-46.

15 Mevlid, b. 191, s. 24.

16 İsmail Hakkı, Ruhü'l-Beyan, II, 296; X, 77; Leknevî, Abdulhayy, el-Âsârü'l-Merfû'a fi'l-Ahbârî'l-Mevzûa, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ty., s. 43.

17 Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, (I-II), 4. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405, I, 311.

18 Mevlid, 194-195, s. 24.

19 İsmail Hakkı, Ruhü'l-Beyan, III, 56; III, 194; VIII, 221; Ali el-Kârî, Mirkâtu'l-Mefâhîh, (I-XI) Beyrut

la kaynaklarda yer almaktadır. Her ne kadar hadisin metnini yazmasa da kendisinden önceki mevlid yazarlarının konuyu işlerken bu metni kullandıkları görülmektedir.²⁰ Kendisinden öncekilere benzer tarzda “Nûr-ı Muhammedî”nin Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e gelinceye kadar geçen serüvenine işaret eder. Bu yolculuk esnasında dikkat çektiği bir nokta önemlidir.

*“Böyledür nakl-i sahîh içre haber - Hıfz idüp ol nûrî hûş Rabbü’l-Beşer,
Kankı sulb u rahme kim kondı o nûr - Bulmadı şîrk ü zîna anda zuhûr,
Seyr idüp aslâb’ı tâhîrden ol şâh - Tâhîrât erhamına kondı ü mâh”²¹*

Bu ifadeler Hz. Peygamber’in; “Hz. Âdem’den ta öz annem ve babamdan doğduğum ana kadar, asla nikâhsız bir soydan gelmedim, hep nikâhlı bir soydan geldim.”²² hadisine telmihtir. Aynı zamanda Hz. Peygamber’in, “Allah İsmailoğulları içerisinde Kinane’yi, Kinane’den Kureyşi, Kureyşten Haşimoğullarını, Haşimoğullarından da beni seçti.”²³ hadisinin de anlamını yansıtmaktadır.

Devam eden beyitlerde bu nur çerçevesinde Hz. Peygamber’in babasının herkesin beğendiği bir genç oluşuna ve Âmine ile evlilikten sonra bu nurun ona geçişine ve Abdullah’ın önceki durumunun değiştiğine bilhassa işaret eder.

2- Diğer Peygamberlere Göre Üstünlüğü

Kâinât kendisinin hatırına yaratılan Hz. Muhammed (sav) her ne kadar en son gelen peygamber olsa da en nübüvvet kurumunda önemli konuma sahiptir.

“Enbiyâya kimisin serdâr ider - ‘Arşına da’vet idüp sır-dâr ider”²⁴ beyti bile Sivâsî’nin, Hz. Muhammed’in (sav) diğer peygamberler ile arasındaki ilişkiyi nasıl gördüğünü anlatmaya yetecek niteliktedir. Şüphesiz onu bu düşünceye sevk eden bazı naslar da bulunmaktadır. Hz. Peygamber’in kendisini *“Seyyidü’l-Mürselîn”* olarak tanıttığı hadisler bu konuda etkili olabilir.²⁵ Ayrıca Mevlidin başında *“tevhîd”* bölümünün ardından *“Kaside fi*

2001, I, 307; Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Cafer, Nazmu’l-Mütenâsir, Dâru’l-Kütübî’l-Selefyeye Mısır ty, s.172.

20 Bkz. Aymutlu Ahmed, Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif, M.E.B. İstanbul 1995, s. 82-83.

21 Mevlid, b. 220-222, s. 27.

22 Beyhakî, es-Sünenü’l-Kubrâ,(I-X) thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mekke 1414/1994, VII, 190. Heysemî, Mecmau’z-Zevâid, (I-X) Dâru’l-Kitâb Beyrut, 1967, VIII, 214.

23 Müslim, Fezâil, 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 107; Ebu Ya’lâ, Müsned, (I-XIII) Thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru’l-Me’mûn Dimeşk, 1404/1984, XIII, 391.

24 Mevlid, b. 24, s. 4.

25 Bkz. Ali el-Müttekî el-Hindî, Kenzu’l-Ummâl, fi Süneni’l-Akvâl ve’l-Ahvâl, Müessesetü’l-Risâle 1401/1981, XI, 435.

medhi'n-Nebiyi ve ashabihi sallallahu teala aleyhi ve sellem" in yer alması ve bu kasideye;

*"İy nübüvvet gülşenine bâğubân - Cennet oldı makdemünle bu cihân"*²⁶

beyti ile başlaması da nübüvvet kurumu içerisinde Hz. Peygamber'in yerine ve konumuna bakışını yansıtmaya açısından önemlidir. Konuya girerken;

*"Tut kulak evsâfına iy yâr-ı dîn - Bilesün kimdür o fahrü'l-Mürsel'in"*²⁷

beytiyle devam eder. Önceki peygamberlerden bazıları ile açıktan kıyas yaptığı beyitlerin birkaç tanesi şöyledir:

"Ne denlü enbiyâ geldi kamusı ânı medh itdi - Anun hüsnini vasf itdi olup Yûsuf anâ sâni,

Halîlullah'a ger berd ü selâ oldı-sa ger nâr - Söyindi hep bu doğduktâ mecûsun cümle nîrânı,

*Ne var Musa âsâsın ejderha itdi-se destinde - Bu tiryak-ı nübüvvetle âdem itdi cümle su'bânı"*²⁸

beyitleri ile başlayarak, devam eden beyitlerde Hz. Süleyman ve diğer peygamberler ile kıyaslayıp üstünlüğüne işaret eder.²⁹

Hz. Muhammed'in (sav) son peygamber olarak gönderilmesinin, yıldızlardan sonra doğan güneş gibi bütün mevcudatı aydınlattığını³⁰ ifade ettikten sonra; *" وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*³¹ ayetine ve Hz. Peygamber'in, *قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: شفاعتي لأهل الكبائر من أمي* *"Şefaatiim ümmetinden büyük günah işleyenleredir."*³² hadisine telmihen;

*"Rahmeten li'l-âlemîndir Mustafâ - Hem Şefi'al müznibîndir Mustafâ"*³³

beytini yazdıktan sonra, *İnşirah, Leyl, Duhâ* gibi birçok sure ve ayete işaret ederek, Allah'ın kendisini Kur'ân da medhettiği bir peygamber hakkında insanın övgüsünün çok cılız kalacağını;

*"Kim ola Şemsi ânı meddâh ola - Tâ meğer 'avnı anun Fettâh ola"*³⁴ beytiyle dile getirir.

26 Mevlid, b. 30, s. 4.

27 Mevlid, b. 89, s. 11.

28 Mevlid, b. 744-746, s. 90-91.

29 Mevlid, b. 748 vd. s. 91 vd.

30 Mevlid, b. 94, s. 12

31 Enbiya, 21/107

32 Ahmed, Müsned, III, 213.

33 Mevlid, b. 97, s. 12

34 Mevlid, b. 99, s. 13.

B- Hadis Kullanımı Açısından Değerlendirme

Hadislerin manzum tercümesi olmayan metinlerde hadis, şairin ondan anladığı ve ifade etmek istediği şekilde bir nazım olarak okuyucusuyla buluşmaktadır. Manzum eserlerde ender olarak hadis metinlerine yer verilmekte, büyük çoğunlukla da hadis olduğuna bile işaret edilmeden muhtevâsından manzum bir metin çıkarılmaktadır. Ayrıca en çok başvuru usullerinden biri de iktibas yoluyla hadislerin tamamına işaret edilmesidir. Şemseddin Sivâsî'nin eseri bu gözle incelendiğinde benzer yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Benzeri eserlere göre *Mevlid*'de metin nakline daha az yer verdiği söylenebilir.

1- Metnin Nakli

Hadislere dayanmakla birlikte tam metin aldığı pek görülmeyen Şemseddin Sivâsî, "*Fasl^{ım} fi mevlûdi'l-mâneviyyi ve zuhûri nûrihi fi ümmetihi bi-hasebi'l-istidat ila yevmi't-tenad*"³⁵ başlığı altında

"*Mevlid-i zâhir 'avâmındur sehâ - Mevlid-i bâtın nasîb-i müntehâ*"³⁶ beytiyle havassın mevlid anlayışı olarak nitelediği bu ifadeyi, kıyamete kadar her an ortaya çıkan sırr-ı Rasûl olarak nitelemektedir.

"*Dem-be- dem öğmaktadur sırr-ı Rasûl - Anı kat' oldı sanur her bir fuzûl*"³⁷

"*Dem-be- dem mevlidedir ehl-i safâ - Her zaman doğmaktadur nûr-ı Mustafâ*"³⁸ beyitleri bu durumu açıklamaktadır. Ona göre sahabeyi nurlandıran odur. O nur sahabeden tabiûna intikal ettiği için hidayete erdirmiştir. Nûr-ı Nebî bütün kuşakları geçerek geldiği için pek çok kişi onunla kemal bulmuştur. Çok kısa özetlenebilecek bu açıklamalardan sonra der ki:

"*Ger bu söze şâhid istersen 'ıyan - Bu hadîsi gel okı gitsün gümân*"³⁹

لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق إلى قيام الساعة

"*Ümmetimden bir gurup, kıyamet kopuncaya kadar, hakka yardımcı olmaya devam edecektir*"⁴⁰. Hadisin kaynaklardaki en yakın lafzı

جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « لَا تَرَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

35 Mevlid, b. 580 vd. s. 70 vd.

36 Mevlid, b. 594, s. 72.

37 Mevlid, b.597, s. 73.

38 Mevlid, b. 603, s. 73

39 Mevlid, b. 668, s. 81.

40 Hadis bu lafızlarla bkz. Muhammed Derviş el-Hût, Esne'l-Metâlib, Beyrut, 1403/1983, s. 345.

Cabir b. Abdillâh, Rasûlullah'ın (SAV) ümmetinden bir gurup, kıyamet gününe kadar hak uğruna mücadeleye destek olmaya devam edecektir buyurduğunu işittim dedi.⁴¹ Mevlidinde hadislerin tam metinlerini nadiren kullandığı görülen müellifin bir anlamda bu hadisin yorumu sayılabilecek "*mevlidi'l-manevî*" bölümü her devirde yaşayan inananlara Allah'a kulluk ve insanlara karşı görevler adına bütün sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Nitekim sözüne,

"Pes bu sırrın mazharıdır beş namaz - cem' olup her gün kılur ehl-i niyâz

*Şark u garbdâ yüğrişür ehl-i gazâ - İrişür küfr ehline bi'se'l cezâ"*⁴² beyitleriyle devam eder. Şemseddin Sivâsî'nin bu anlayışı kendisinden önceki alimlerin düşünce yapılarına uygun düşmektedir.⁴³ Müslümanlar arasında en çok itibar gören iki hadis kitabında aynı hadisin bab başlığı olarak kullanılması manidardır.⁴⁴ Ama bu tebliğ açısından daha da önemlisi Şemseddin Sivâsî'nin bu hadisi eserine alarak manevî mevlidin sürekliliğine delil olarak yorumlamasıdır. Hadisin değişik rivayetleri Hz. Peygamber'in mevlidini her an yeni meydana gelmiş gibi algılayacak, Allah'a ve Allah'ın kullarına karşı⁴⁵ görevlerini yerine getirme bilincinde olacaklarına işaret olarak algılanabilir.

2- Metnin Manzum Tercümesi

Her ne kadar bir metnin doğrudan tercümesi olduğu iddia edilemese de, mevlid türü eserlerin genelinde "*Mi'râc*", "*Ahlâk-ı Nebî*" ve "*Mu'cizât*" gibi konular, ilgili hadislerin mefhum olarak tercümesi gibidir. Müellifin, "*Fasl^{ım} fi rizâihî sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem*" başlığı altında uzunca anlattığı⁴⁶ Hz. Peygamber'in sütanneye verilmesi ve orada iken yaşadığı önemli olaylar hadis kaynaklarındaki bilgilerin manzum tercümesi niteliğindedir. Hatta zengin çocuklarını almak isteyen hanımların yetim diye onu almayışlarını, Halime Hatun ile Onu buluşturan ortak kaderi⁴⁷, dönüş yolundan başlamak üzere⁴⁸ Halime Hatun'un hanesindeki bereket ve güzel gelişmeleri, orada iken Hz. Muhammed'in göğsünün açılması olayını detayları ile nazmetmektedir. Hatta,

41 Müslim, İmaret, 173; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, IX, 180;

42 Mevlid, b. 669-670, s. 81.

43 Bkz. Bûsîrî, İthâfu'l-Hıyeretu'l-Mehera, VII, 349.

44 Buhârî, İ'tisâm, 10; Müslim, İmaret 53.

45 Buna işaret eden rivayet için Bkz. Müslim, İmaret, 171.

46 Mevlid, b. 411-504, s. 50-61.

47 Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, I, 111; İbn Kesîr, es-Sîretü'n-Nebeviyye, I, 226.

48 İbn Hıbbân, Sahîh, (el-İhsân bi-tertib'i Sahîh'i İbn Hıbbân, (tertib, Ali b. Bâlbân el-Fârisî), (nşr. Kemal Yusuf el-Hût), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, VIII,83.

“Kalbini şeytânî hazdan itdi pâk - yinine iman ü hikmet kodı pâk”⁴⁹

beytinde de görüldüğü gibi hadis içerisinde önemli bir ayrıntıya dahi dikkat ettiği görülmektedir. Nitekim bu olay hadiste “...Sonra kalbini açtı içerisinde küçük bir kan pıhtısı çıkardı ve bu şeytanın sendeki hazzıdır dedi”⁵⁰ lafızlarıyla yer alır.

Kırk beş beyitte işlediği “Ahlâk-ı Nebî” başlığı altında başlarken ve bitirirken inananlara nasihat içeren on beyit dışındakiler, konuyla ilgili sahih hadislerin mefhum olarak tercümesi gibidir. Bilhassa *Şemâil-i Şerif* gibi eserlerde Hz. Peygamber’in ahlâkını anlatan bölümlerde yer verilen hadislerin manzum tercümesi denilebilir. Hatta konuya başlarken önce ayetlere yer verdiği ni görmek mümkündür.

“Zâtı Mahbûb-ı Hudâ hulkı azîm - Adı Mahmûd-ı Muhammed hem Rahîm”⁵¹ beytinde öncelikle (وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ) “Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sahibisindir.”⁵² ayetinin peşinden دَ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ (“Ey inananlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir.”⁵³ ayetinin verdiği mesaj yansıtılmıştır.

“Fakr-ıla cûd ü sehâ idi işi - Batıla itmezdi her gîz cümbüşü”⁵⁴

beyti pek çok sahâbîden nakledilen “Rasûlullah (sav), başkalarına yardımda insanların en cömerdi idi.”⁵⁵ hadisinin tercümesi niteliğinde iken,

“Hayr işe “lâ” diledi ol hande-rû - Bitürürdü kim gelirse yalvarû”⁵⁶ beyti de;

عن جابر قال: ما سئل النبي صلى الله عليه وسلم شيئا قط فقال لا قال أبو محمد قال بن عيينة إذا لم يكن عنده وعد

“Cabir b. Abdillâh diyor ki: Hz. Peygamber kendisinden yapılan bir isteğe karşılık hiçbir zaman ‘hayır’ veya ‘yoktur’ demedi. Ebu Muhammed dedi ki İbn Uyeyne şöyle dedi, ‘Şayet istenilen yoksa temin eder veya söz verirdi’⁵⁷ hadisinin manzum çevirisi denilebilecek durumdadır.

49 Mevlid, b.475, s. 58.

50 Müslim, İman 261; Ahmed b. Hanbel, I, 390; İbn Ebî Şeybe, el-Musannaf, XIV, 294; İbn Hibban, Sahih, XIV, 242, 249.

51 Mevlid, b. 114, s. 14.

52 Kalem 68/4.

53 Tevbe, 9/128.

54 Mevlid, b.115, s. 15.

55 Buhari, Savm, 7, II, 672; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 288, 363; İbn Hibban, Sahih, (İbn Balaban Tertibi), Thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetu’r-Risale, Beyrut, VIII, 125,

56 Mevlid, b.116, s. 15.

57 Dârimî Mukaddime 12, I,34; Ayrıca bkz. Buhârî, Edeb, 39, V, 2244; Ebu Ya’lâ, Müsned, IV, 6;

*"Hoş güleç yüzlüydü gam tutmaz-ıdı - Kakiyup kimseye kaş çatmaz-ıdı"*⁵⁸

beyti Hz. Hüseyin'in babası Hz. Ali'den naklettiği *"O devamlı herkese karşı güler yüzlü idi..."*⁵⁹ anlatımını yansıtmaktadır.

"Sabr iderdi kendüye olsa ezâ - Yâ sükût ile ya husn-i edâ" beytine kaynak olabilecek pek çok rivayet bulunabilir ama Hz. Aişe'nin *"Rasulullah (sav) kendisine yapılan bir kötülüğün intikamını almadı."*⁶⁰ tespitini örnek vermek mümkündür. Mevliddeki beyitlerden birçoğu⁶¹ Şemâil kitaplarında Hz. Peygamber'in ahlâkını anlatan *"O, kötü kelimelerle konuşmaz ve konuşmazdı. Çarşılarda yüksek sesle bağırıp çağırılmazdı. Kötülüğe kötülükle karşılık vermez, kötülük edenleri affedip iyilik ederdi."*⁶² hadisinin, Enes b. Malik'den nakledilen *"Hz. Peygamber insanların en güzeli, en cömerdi ve en cesuru idi,"*⁶³ ifadelerinin manzum tercümesidir. Sahabenin Hz. Peygamber'in hayatında gördüğü birçok şaka sonucunda özetlediği cümle⁶⁴ Sivâsî tarafından;

*"Ger mizah itse iderdi şer' ile - Hatırına ta ki vahşet gelmeye"*⁶⁵ beytiyle nazmedilmiştir.

Sahabe Hz. Peygamber'in hayatında yaşadığı yokluğu ve bundan kurtulmak için nübüvvet nazını kullanmayışını birçok örnek vererek anlatıyor.⁶⁶ Sivâsî ise bu boyutu;

*"Günler olurdu ki yimezdî ta'âm - Yir ü gök miştâh-ı eldeyken tamâm"*⁶⁷

beytiyle yansıtıyor. Kaynaklarda yer alan *"Hz. Peygamber elenmiş undan yapılmış ekmeğe yemedi"*⁶⁸ rivayetini;

*"Arpa ununu eletmezdi ol şâh - Hoş mubarekdür diyû yirdi o mâh"*⁶⁹

beytiyle nazmediyor. Hz. Peygamber'in yenilmesi caiz olduktan sonra yemek seçmediğini, kendisini davet eden herkese gittiğini, ikram edilen yemeği beğenmese de övdüğünü ve verdiği her nimet için Allah'a daima

58 Mevlid, b.118, s. 15.

59 Tirmizî, Şemâil, 354; Taberânî, el-Mucemü'l-Kebîr, XXII, 155; Bûsürî, Ahmed b. Ebu Bekir, İthafu'l-Hiyere, VII,22;

60 Buhari, Menâkıb, 20, III, 1306.

61 Örneğin, Mevlid, b. 122, s. 15.

62 Tirmizî, Şemâil-i Şerif, çev. Hüsamüddün en-Nakşibendî, sadeleştiren M. Sadık Aydın, Hilal Yay. 1976, 350-351; Beyhakî, Şuabu'l-İmân, (I-VII), thk. Muhammed es-Saîd za'lul, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrut, 1410, VI, 312.

63 İbn Mace, Cihad, 9.

64 Tirmizî, Şemâil-i Şerif, s. 260-264.

65 Mevlid, b. 127, s. 16.

66 Bkz. Ahmed, el-Müsned, I, 373; İshak b. Râhûye, Müsned, (I-V) thk. Abdulğafûr b. Abdulhak el-Belûşî, Medine 1412/1991, III, 881.

67 Mevlid, b. 128, s. 16.

68 Tirmizî, Şemâil, 177.

69 Mevlid, b. 129 s. 16.

hamd ettiğini ifade eden beyitler de⁷⁰ hadis kitaplarında geçen ve çoğu şemâil türü eserlerde bir araya getirilen hadislerin manzum tercümesidir.⁷¹ Hz. Peygamber'in hayatında ihmal etmediklerinden biri de yaşlı-genç, zengin-fakir, kadın-erkek ve hatta din ayırımı yapmadan hastaları ziyaret etmektir.⁷² Bu durumu Sivâsî,

*"Hasteler sorup iderdi ta'ziyet - Uluya hurmet kiçiye merhamet"*⁷³ beytiyle özetlemektedir.

Mi'râc olayını anlatırken Hz. Peygamber üzerinde Mekkeli müşriklerin maddî ve manevî baskılarının arttığına da dikkati çeker. Bazı mevlid yazarları gibi mi'râcî hadislerde anlatılan sıraya göre yazmasa da, konuyu belli fasıllara ayırarak, oradaki motifleri kullanmaktadır.⁷⁴ Kâbe, gözünün gördüğü yere ayağını basan burak⁷⁵, Kudüs⁷⁶, Mescid-i Aksâ'da kılınan namaz⁷⁷, iki kâsede Hz. Peygamber'e sunulan içecek ve Hz. Peygamber'in sütü tercih etmesi ile fitratı tercih ettiğinin beyanı. Tersî olsaydı ümmetin yoldan çıkacağı bilgisinin kendisine verilmesi⁷⁸ aynen hadisin ilgili bölümünün tercümesi gibidir. Mi'râcî anlatırken sîret kitaplarındaki bilgileri kullandığının işaretini de vermektedir.⁷⁹ Mi'râc esnasında Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerle karşılaşması⁸⁰ Sidretü'l-Müntehâ ve sonrasında sadece Hz. Peygamber'in geçişine izin verildiği,

*"Senden özge kimse basmadı kadem - Bu makâma iy nebiyy muhterem"*⁸¹

Yine Mi'râcın temel motiflerinden olan refref ve beyti ma'mûr⁸²

*"Pes nihayet buldu esrâr-ı niyaz - Bana farz oldu o dem beş vakt namaz"*⁸³ beytiyle ifade ettiği beş vakit namazın Mi'râc esnasında farz kılındığı malum olup konunun ilgili hadislerin manzum tercümesi ile işlendiği

70 Mevlid, b. 130-133, s. 16-17.

71 Bkz. Buhârî, Et'ime, 20, V, 2065; Tirmizî, Şemâil, 170-185; Ebu Ya'la, Müsned, (I-XIII), Thk. Hüseyin Selim Esed, Dımeşk 1404/1984, XI, 77; Ebu Avâne, Müsned, (I-V) Dâru'l-ma'rife, Beyrut, ty. V, 212-213; Beyhakî, Şuabu'l-İman, V, 84.

72 Ahmed, Müsned, III, 260; Tayâlisî, Müsned, (I-IV), Thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, 1419/1999, I, 475; İbn Hibban, Sahih, XI, 242; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, XIV, 405; Beyhakî, Şuabu'l-İman, VII, 169.

73 Mevlid, b. 134, s. 17.

74 Mirac bölümü, b. 784, s. 95.

75 Mevlid, b. 835, s. 102.

76 Mevlid, b. 841, s. 102.

77 Mevlid, b. 866-876, s. 106-107.

78 Mevlid, b. 853-857, s. 104.

79 Bkz. Mevlid, b. 859, s. 105.

80 Bkz. Mevlid, b. 886-903, s. 108-110.

81 Mevlid, b. 927, s. 113.

82 Mevlid, b. 927-933, s. 113.

83 Mevlid, b. 1015, s. 123.

açıktır.⁸⁴ Özellikleri itibariyle namazın bütün ibadet şekillerini içine aldığı, faziletini ve Allah'a yakın olmanın yegâne yolu olduğunu beyan ettikten sonra dönüşte Hz. Peygamber'in karşılaştıkları ile ilgili olarak yine hadislerde zikredilen Kureys'in Kudüs ve kervanları ile ilgili sorularına ve Hz. Peygamber'in cevabına değinir."

*Kuds'i keşf itdi o dem Rabbu'l-enâm - Yırlü yirince haber virdi imâm*⁸⁵

Hiz. Peygamber, "Kureys beni yalanladığında Hicr de ayağa kalktım. Allah Beytü'l-Makdisi yükseltti. Ona bakarak özelliklerini haber verdim."⁸⁶ O gece için müşriklerin sorularından biri de yoldaki kervanları idi.

*"Didiler gerçek budur Kuds'den haber - Lîk varmı bizim 'îrden haber,
Didi Ravha'da konupdı karîban - İrte gün doğdukta olurlar ayân,
İrte geldi ol zamân 'îr-ı Kureys - Gördi ânı şâhid-i tedbîr Kureys"*⁸⁷

Olay burada işaret edildiği gibi, Hz. Peygamber'in haber verdiği şekilde gerçekleştiğine dair bilgi kaynaklarda yer almaktadır.⁸⁸ Sonuçta Hz. Peygamber'in söylediklerinin doğru çıktığını "Sıdkını gördükte ol kavmi esîr - Didiler "câ'e bi-sıhrin müstemir"⁸⁹ beytinde onların Hz. Peygambere inanmak yerine sözlerinin veya yaptıklarının sihir olduğunu iddia etmek suretiyle başkalarının da inanmalarını engellemeye çalıştıklarını anlatır.

Mu'cizât yoğun olarak işlediği ve hadislerin metin tercümesi şeklinde değerlendirilebilecek bölümlerden biri de *Mu'cizât'tır*. Bu bölümde özellikle Kadı İyaz'ın *eş-Şifâ* isimli eserini esas aldığı intibahı vermektedir. *Mu'cizât'ı* işlerken özellikle Kur'an'ı birinci sırada zikretmesi anlamlıdır.

3- İktibas

Hem halk arasında hem de belli konuları içeren eserlerde konular ve kaynakları olan ayetler ve hadisler herkes tarafından bilindiği düşünülünce yazarlar bazen bir iktibas ile ana kaynaktaki bilgiye işaret edebilmektedirler. Böylece yaygın olarak bilinenler tekrar edilmemiş olmaktadır. Özellikle manzum eserlerde bu kullanım daha yaygındır. Mevlid'de de bunun örnekleri vardır.

84 Buhari, Salat, 1; Nesâi, Salat, 1; İbn Mace, Salat, 194, I, 448; İbn Hibban, Sahih, XVI, 419.

85 Mevlid, b. 1038, s. 126.

86 Buhari, Salat, 199, IV, 1743.

87 Mevlid, b. 1039-1041, s.126

88 el-Bûsîrî, Ahmed b. Ebî Bekir, İthafu'l-Hıyereti'l-Mehera bi Zevâidi'l-Mesânidi'l-Aşera, VII,49.

89 Mevlid, b. 1043, s.127.

“Küntü kenz”ün mahzeninden feth-i bâb - Eyleyüp tâliblere kaldır nikâb”⁹⁰ derken قوله عليه الصلاة والسلام: ” يقول الله تعالى: «كُنْتُ كَنْزاً مَخْفِياً فَأُحْبِبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ (لأُعرف)»”⁹¹ hadisinden iktibas yaparak konuyu açıklamaktadır. Bu iktibas,

“Küntü kenzen sırrı yüz urur o dem - Ânun ile işidürsin dem-be-dem”⁹² beytinde tekrar eder.

Aynı şekilde; “Men Aref” sırrı bulur ol dem zuhur - Rabbini bilip olursın cümle nûr”⁹³ beytiyle yapılmak istenen (من عرف نفسه فقد عرف ربه) “Nefsini bilen Rabbini bilir.”⁹⁴ sözleriyle nakledilen metnin iktibas yoluyla aktarımıdır.

4- Telmih

İslâmî Türk Edebiyatı’nda dinî bilgilerin kaynağına büyük ölçüde telmih yoluyla bazen de iktibas yapılarak işlenmektedir. Aynı uygulamayı Şemseddîn Sîvâsî’de de görmek mümkündür. Edebiyatımızda yaygın olan bu durum sebebiyle bazen bilgilerin Kur’ân ve Sünnet olan ana kaynaklardan mı, yoksa onlara dayanan diğer edebî eserlerden mi alındığını belirlemek zor olabilmektedir. En azından şunu söylemek mümkündür. Dinî kaynaklardaki bilgiler edebî eserlerden alınsa bile onun ayetlere veya hadislere dayandığını bilerek kullandıkları anlaşılmaktadır. Sıkça görülen bu uygulamalar Şemseddîn Sîvâsî’de de rastlanmaktadır.

“Yoğ iken eşyâyı icâd eyledin - “Kün” dedün vîrânı âbâd eyledün”⁹⁵

beytini, Hz. Peygamber’in Sahabeye yaratılışı anlatırken söylediği; “(كان الله ولم يكن شيء غيره)” “Allah vardı. O’nun dışında hiçbir şey yoktu”⁹⁶ hadisine telmihen söylediği düşünülebilir. Aynı zamanda Süleyman Çelebi’nin “Cümle âlem yoğ iken ol varidi - Yaradılmışdan gani Cebbâr idi”⁹⁷ beytinden etkilendiği de akla gelebilir. Ama her iki durumda da bu beytin kaynağı ayet ve hadistir.

“Hakk ıla söyler ü hak ıla görür - Hakk ıla tutar u Hakk ıla yürür”⁹⁸ beyti

90 Mevlid, b. 161, s. 20.

91 İsmail Hakkı, Tefsîru Rûhu’l-Beyan, IV, 280; Aclûnî, Keşfu’l-Hafa, II, 132; Ebu Şehbe, el-İsrâiliyyât ve’l-Mevzûât fi Kütübî’t-Tefsîr, 4. Baskı, Mektebetü’s-Sünne, s. 15.

92 Mevlid, b. 721, s. 88.

93 Mevlid, b. 719, s. 87.

94 Makdisî, Tezkiretü’l-Mevzûât, s. 35; İbn Arrâk, Tenzîhü’ş-Şerîa, II, 494.

95 Şemseddin Sîvâsî, Mevlid, (Thk. Hasan Aksoy) Yayınlanmamış Doktora tezi, b. 2, s. 1, İstanbul 1983.

96 Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 1,III, 1166; İbn Hibban, Sahih, XIV, 11; Taberânî, el-Mucemü’l-Kebîr, XVIII, 204;

97 Vassâf Hüseyin, Mevlid Şerhi Gülzar-ı Aşk, Hazırlayanlar, Tatçı Mustafa - Yıldız Musa - Üstüner Kaplan, Dergah Yayınları İstanbul, ty, s. 87.

98 Mevlid, b. 723, s. 88.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْتَطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا ...

Rasûlullah (sav): "Allah, her kim beni tanıyan ve ihlâs ile bana ibadet eden bir kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harb ilân ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafîle ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum..."⁹⁹ hadisine telmih yoluyla işaretler.

"İlâhi bu kulun senden yana sana sığınmışdır - Senin kahr-ı celâlinden yine sen ol nîgeh-bânı"¹⁰⁰ beyitleri Hz. Peygamber'in;

: قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم (إذا أتيت مضجعك فتوضأ وضوءك للصلاة ثم اضطجع على شقك الأيمن وقل اللهم أسلمت وجهي إليك وفوضت أمري إليك وألجأت ظهري إليك رهبة ورغبة إليك لا ملجأ ولا منجى منك إلا إليك آمنت بكتابك الذي أنزلت وبنبيك الذي أرسلت فإن مت مت على الفطرة فاجعلهن آخر ما تقول) . فقلت أستذكرهن وبرسولك الذي أرسلت . قال (لا وبنبيك الذي أرسلت)

Berâ b. Âzib diyor; yatacağın zaman abdest al, sonra sağ tarafına yat ve şu duayı oku buyurdu. "...Senden kaçıp sığınacak senden başka kimse yok, senden kaçıp kurtulacak yine senden başkası yok..."¹⁰¹

عن عائشة قالت: فقدت رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات ليلة في الفراش فجعلت أطلبه بيدي فوقعت يدي على باطن قدميه وهما منتصبان فسمعته يقول: اللهم إني أعوذ برضاك من سخطك وأعوذ بمعافاتك من عقوبتك أعوذ بك منك لا أحصي ثناء عليك أنت كما أثنيت على نفسك

Hız. Aişe diyor ki; "Bir gece yatakta Rasûlullah'ı (sav) kaybettim. Ellerimle aramaya başladım. Elim ayaklarının iş tarafına değdi. O esnada şu duayı yaptığımı duyduğum. "Allahım! Öfkenden rızana, cezandan affına, senden sana sığınırım. ..."¹⁰²

99 Buhari, Rikak, 38.

100 Mevlid, b. 774, s. 94

101 Buhari, Deavât, 6; Müslim, Zikir, 56; İbn Hibban, Sahih, XII, 337.

102 Nesâî, es-Sünenü'l-Kübrâ, (I-VI) Beyrut 1411/1991, I,452; İbn Hibban, Sahih, I,335; Hâkim, el-Müstedrek, I,449.

C- HadisYorumu

Sivâsî'nin beyitlerinde hadislerin yorumunu da bulmak mümkündür. Örneğin Hz. Peygamber'in tevazuu, kendisine inanmayan üstelik eziyet edenlere bile Allah'tan marifet dilemesi, yetimlerin başını okşayıp gözlerinin yaşını silmesini örnek verirken; ipek elbiseyi bile fakirlere karşı büyükleme olmasın, onlar kendisinden uzaklaşmasın diye giymediğine yorumlamaktadır.¹⁰³ Halbuki hadiste Hz. Peygamber kendisine hediye gelen ipek elbiseyi (إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلْقَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ) "Bunu ancak ahiretten nasibi olmayanlar giyer" buyurarak giymemişti.¹⁰⁴ Mi'râcın sebebi hikmeti gibi gösterilen anlatım da bir anlamda ilgili hadislerin yorumu gibidir. Şemseddin Sivâsî'nin anlatımı ile yeryüzündeki ve yeryüzü semasındaki her şey Rasûlullah (sav) ile anlam kazanmıştır.¹⁰⁵ Hz. Muhammed'in (sav) kendisinde bulunmamasına üzülen gökyüzünü teselli için Allah Hz. Peygamber'e Mi'râc yaptırdı.¹⁰⁶

Bazen hadisin yorumu ile metne işaret eden cümlenin iktibas edilmesini birlikte görmek mümkündür. Hz. Peygamber'in mucizelerine ayırdığı fasılda; "Hazret-i Kur'ân'dur evvel mu'cize - Dinle benden kim diyem anı size"¹⁰⁷ beytinde,

حديث أبي هريرة قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم ما من الأنبياء نبي إلا أعطى ما مثله آمن

عليه البشر، وإنما كان الذي أوتيته وحياً أوحاه الله إلي، فأرجو أن أكون أكثرهم تابعا يوم القيامة

"Her peygambere insanların benzerine iman ettikleri bir mu'cize verilmiştir. Bana verilen (mucize) ise ancak Allah'ın bana vahyettiği (Kur'ân-ı Kerîm) dir. Bunun için kıyamet gününde ben peygamberlerin en çok tabî bulunamı olmayı ümid ederim."¹⁰⁸ hadisinin hem metnine işaret etmiş hem de kullandığı ifadeden tek mucizenin bu olmadığına, en büyük ve ilk verilen mucizenin Kur'ân olduğuna işaret etmiştir. Nitekim devam eden on bir beyitte Kur'ân'ın neden mucize olduğunu açıklamaktadır.¹⁰⁹

103 Bkz. Mevlid, b.142-148, s. 18.

104 Buhârî, Cuma, 6, I,302; Libas, 66, V, 2258; Ebu Davud, Libas, 9, IV, 46; İbn Hibban, Sahih, XI, 514.

105 Mevlid, b. 293-306; s. 36-37.

106 Mevlid, b. 307-310.

107 Mevlid, b. 1067, s. 130.

108 Buhari, Fezâilü'l-Kur'ân, 1, IV,1905; Müslim, İman, 239; Ahmed b. Hanbel, II, 451.

109 Bkz. Mevlid, b. 1068-1079, s. 130-131.

D- Kaynakları ve Sıhhat Açısından Değerlendirme

“Gerçi dinilmiş kitaplar bî Idâd - Lîk her birinde var bir türlü dâd”¹¹⁰ beytinde işaret ettiği gibi kendisinden önce birçok mevlid yazılmıştı. Dolayısıyla bilgi kaynağı olarak onları kullanmış olması da düşünülebilir. Ancak özellikle müellif adı ve bilim dalı olarak adını zikrettiği eserler onun kaynakları hakkında bilgi vermektedir.

Her zaman kaynaklarını zikretmemektedir. Kadı İyaz’ın *Şifâ-i Şerif* isimli eseri Osmanlı medreselerinde de ders kitabı olarak okutulan kitaplardan biridir. Ayrıca o dönemde cami derslerinde de aynı eserler okutulmaktadır. Bu durumda müellifin kaynakları hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Hız. Peygamber’in mucizeleri arasında, emri üzerine yerinden sökülüp gelen ağacı anlatırken;

“Nakl ider bunu dahî Kadî İyâz - Cennet işre bula reyhân u riyaz”¹¹¹
Geldi bir gün bir ‘arabî hazrete - Didi geldim ya Muhammed hizmete,
Gösteresin tâ bana bir mu’cize - Ben de iman getürem ol dem size”

Henüz iman etmemiş bir çobanın sürüsüne saldıran bir kurt ile arasında geçen diyalogu anlattığı olay da¹¹² yine Kadı İyaz’ın eserinden alınmış gibi gözükmektedir.¹¹³

Mucizelerini bitirirken yazdığı “Sîre ehli lîk bin mikdarını - Add idüp es-fara yazdılar anı”¹¹⁴ beyti kaynaklarının önemli bir kısmının da “Siyer” kitapları olduğu konusunda bilgi verecek niteliktedir.

Kullandığı hadislerin sıhhat değeri hakkında kendisinin herhangi bir beyanına rastlanmamaktadır. Ancak konuyla ilgili diğer eserlerde yer alan ve kültürel olarak kabul edilen ama hadis âlimlerinin belirlediği sahihlik kriterlerine uymayan bazı hadislerle de eserinde her hangi bir şekilde yer verdiği görülmektedir. Örneğin iktibas ettiği ((كنت كنزا)) ifadesi ile başlayan metin için yapılan değerlendirme “Sahih veya zayıf herhangi bir senedi yoktur.”¹¹⁵

Yine Hız. Peygamber’in diğer varlıklara üstünlüğü konu edilen “Sen olmasan âlemleri yaratmazdım.”¹¹⁶ lafızlarıyla nakledilen kudsî hadisin

110 Mevlid, b. 48, s. 7.

111 Mevlid, 1090, s. 132.

112 Mevlid, b. 1132-1160, s. 137-141.

113 Bkz. Kadı İyaz, 308-310.

114 Mevlid, b. 1194, s. 145.

115 Trablusî, Muhammed b. Halil, el-Lü’lü’l-Mersû fi mâ lâ Asle leh ev bi-Aslihi Mevzû, Beyrut 1415, s. 143.

116 İsmail Hakki, Rûhu’l-Beyan, (I-X) Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut ty. V,404; VI, 111.

sahih olmadığı hakkında da geniş değerlendirmeler yapılmıştır.¹¹⁷ Keza telmih yoluyla işaret ettiği ve kendisi hadis demese de tasavvuf çevrelerinde kudsi hadis olarak bilinen “Küntü kenzen” ifadesinin hadis olmadığı birçok eserde bilhassa mevzuat kitaplarında belirtilmektedir.¹¹⁸

SONUÇ

Şemseddin Sivâsî hadis ilimlerini konu alan bir eser yazmamış olsa da özellikle *Mevlid*'i, Hz. Peygamber'in hayatı, şahsiyeti, nübüvveti hakkında bilgi veren bir eser olduğu kadar, müellifin peygamber sevgisini ve hadis kültürünü de yansıtan bir eserdir. Konusu Hz. Muhammed olan bir eserin öncelikli kaynağı elbette ki hadislerdir. Bununla birlikte hadis ve sünnet temeline dayanan fakat bilgi naklinde kendisini daha rahat hissedenden *Şemâil*, *Siyer-i nebi ve Delâilü'n-nübüvve* kitaplarının da bu eserin kaynakları arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Mevlid büyük ölçüde hadislere dayanmasına karşılık müellifin her bir hadisi kaynaklarından seçerek almaktan ziyade yüzyıllar boyunca kaynağı hadisler olan kültürü yansıtan eserlerden daha çok istifade ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle tasavvufî kültürün etkisi ile yazılan bölümlerde doğrudan metnine müracaat ettiği veya atıflarda bulunduğu hadislerden bunu anlamak mümkündür. Olumlu açıdan bakıldığında bu durum kültürümüzün her karesini hadislerin ördüğü gerçeğini karşımıza çıkarır ki bu durum, nebevî kültürün topluma mal olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Bilgi kaynağı olarak hadis temeli üzerine oturmasına rağmen eserde metin olarak kullanılan hadis sayısı bir tanedir. Buna karşılık kaynağı verilmeden de olsa eserin *Mirâc*, *ahlâku'n-nebî* ve *mucizât* gibi bölümleri neredeyse tamamen hadis metinlerinin manzum çevirisi niteliğindedir. Ayrıca bu konularda esas alındığı tespit edilen hadislerin temel hadis kaynaklarında yer alan sahih hadisler olduğu da anlaşılmaktadır. Hadis ilimlerine dair müstakil bir eseri tespit edilemese de Şemseddin Sivâsî'nin geniş bir hadis bilgisi ve zengin bir nebevî kültürünün olduğu söylenebilir. Ayrıca eserlerini peygamber sevgisinin ve O'nun sünnetinin topluma yerleşmesi için yazmış olduğunu kabul etmek, hakkını teslim etmek olur.

117 Makdisî, *Tezkiretü'l-Mevzûât*, s. 52; Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, *Müessesetü'r-Risâle*, 2. baskı, Beyrut 1398, s. 254; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidü'l-Mecmûa fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa*, Thk. Abdurrahman Yahya el-Muallimî, *el-Mektebü'l-İslâmî*, Beyrut 1407, s. 326.

118 İbn Teymiyye, *Ehâdîsü'l-kussâs*, s. 69; Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-Ehâdîsi'l-Müitehire*, Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, *Dâru'l-Kütübil-İlmiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 136; Fettenî, *Tezkiretü'l-Mevzûât*, s. 11; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II,132.

KAYNAKLAR

- Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, (I-II), 4. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut 1985.
- Aksoy Hasan, "*Şemseddin Sîvâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarîkatı, Eserleri*," Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, 1-43, Aralık 2005.
- Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Müessesetü'r-Risâle, 2. baskı, Beyrut 1398.
- Ali el-Kârî, *Mirkâtu'l-Mefâtîh*, (I-XI) Beyrut 2001.
- Ali el-Müttekî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl, fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ahvâl*, Müessesetü'r-Risâle 1401/1981.
- Âlûsî, Ebû'l-Fazl Seyyid Mahmud, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut, ty.
- Âşık Paşa, *Garib-nâme*, Thk. Kemal Yavuz (tıpkı basım) TDK. Yay, İstanbul 2000.
- Aymutlu, Ahmed, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, M.E.B. İstanbul 1995.
- Beyhakî, *el-İtikâd*, Beyrut 1401.
- Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (I-X) Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mektepe 1414/1994.
- Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, (I-VII) Thk. Muhammed es-Saîd Zalul, Beyrut 1410.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahih*, İstanbul 1979.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah, *Sünen*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ty.
- Derviş el-Hût, *Esne'l-Metâlib*, Beyrut, 1403/1983.
- Deylemî, *el-Firdevs bi-Me'sûri'l-Hitâb*, (I-V), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986.
- Döner, Nuran, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Tasavvuru*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi,) UÜSBE. Bursa 2007.
- Ebu Avâne, *Müsned*, (I-V) Dâru'l-Ma'rif, Beyrut, ty.
- Ebû Dâvud, *Sünen*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ty.
- Ebu Şehbe, *el-İsrâiliyyât ve'l-Mevzûât fî Kütübi't-Tefsîr*, 4. Baskı, Mektebetü's-Sünne.
- Ebû Ya'lâ, *Müsned*, (I-XIII), Thk. Hüseyin Selim Esed, Dimeşk 1404/1984.
- Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, (I-IV) Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut 1411/1990.

- Haris b. Ebî Üsame, *Müsned (Zevâidü'l-Heysemî)*, (I-II), Thk. Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkirî, 1. baskı, Merkezi Hizmeti's-Sünne, Medine, 1413/1992.
- Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, Beyrut 1967.
- İbn Ebî Şeybe, *el-Musannaf*, (I-VII) Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad, 1409.
- İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, (I-IV), Thk. Seyyid Abdullah Hâşim el-Yemânî el-Medenî, Medine 1964.
- İbn Hibbân, *Sahih*, Thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993.
- İbn Huzeyme, *Sahih*, M. Mustafa el-Azamî, Beyrut, 1390/1970.
- İbn Kesîr, *Tefsîr*, (I-IV), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401.
- İbn Mace, *Sünen*, Thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Beyrut 1390/1970.
- İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut ty.
- İbn Teymiyye, *Ehâdisü'l-Kussâs*, Beyrut 1972.
- İbnü'l-Mülakkın Ömer b. Ali, *Hulâsatu'l-Bedri'l-Münîr*, (I-II), Thk. Hamdî Abdulmecîd İsmail es-Silefî, 1. Baskı, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1410.
- İshak b. Râhûye, *Müsned*, (I-V) thk. Abdulğafûr b. Abdulhak el-Belûşî, Medine 1412/1991.
- İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyan*, (I-X) Dâru lhyâr't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut ty.
- Karacabey Salih, *Hadis Öğretiminde Medrese ve Dâru'l-Hadislerin Yeri (Osmanlılar Dönemi)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1984.
- _____, *"Vesiletü'n-Necât'ın Hadis Açısından Analizi"*, Yayınlanmamış Tebliğ.
- Kettânî, Ebû Abdillâh, *Nazmu'l-Mütenâsir*, Dâru'l-Kütübî'l-Selefyeye Mısır ty.
- Leknevî, Abdulhayy, *el-Âsâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbârî'l-Mevzûa*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ty.
- el-Makdisî, Ebû Abdillâh, *el-Ehâdisü'l-Muhtâra*, (I-X), thk. Abdulmelik b. Abdullah b. Düheys, Mektebetü'n-nehzati'l-Hadîsiyye, 1.baskı, Mekke 1410.
- Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, (*el-Musannaf'ın*) sonunda Beyrut, 1403.
- Müslim, *Sahih*, Thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Beyrut, ty.
- Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut 1411/1991.
- _____, *Sünen*, Haleb 1406/1986.

- er-Râzî Ebû'l-Kâsım Temâm b. Muhammed, *el-Fevâid*, (I-II), Thk. Hamdi Abdulmecîd es-Silefi, 1. Baskı, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1412.
- Suyûtî, *el-Hâvî*, (I-II), Thk. Abdullatif Hasan Abdurrahman, 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1421/2000.
- Şemseddin Sivâsî, *Mevlid*, (Thk. Hasan AKSOY) (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul 1984.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidü'l-Mecmûa fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa*, Thk. Abdurrahman Yahya el-Muallimî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1407.
- Taberânî, *ed-Duâ*, Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1413.
- Taberânî, *el-Mucemü'l-Evsat*, thk. Tarık b. İvazullah b. Muhammed ve Abdulmuhsin b. İbrahim, Dâru'l-Haremeyn, Kahire 1415.
- _____, *el-Mucemü'l-Kebîr*, (I-XXV), thk. Hamdi b. Abdulmecîd es-Silefi, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. baskı, Musul 1404/1983.
- Tayâlisî, *Müsned*, (I-IV), Thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, 1419/1999.
- Tirmizî, *Sünen*, Beyrut, ty.
- _____, *Şemâil-i Şerife*, Terceme ve Şerheden Hüsamüddîn en Nakşibendî, Sadeleştiren M. Sadık Aydın, Hilal Yay. İstanbul 1976.
- Trablusî, Muhammed b. Halil, *el-Lü'lü'l-Mersû fi mâ lâ Asle leh ev bi-Aslihi Mevzû*, Beyrut 1415.
- Vassâf, Hüseyin, *Mevlid Şerhi Gülzar-ı Aşk*, Hazırlayanlar: Mustafa Tatçı-Musa Yıldız-Kaplan Üstüner, Dergâh Yayınları İstanbul ty.
- Yıldırım Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV. Yay. Ankara 2000.
- Zehebî, *Mizanu'l-İtidâl*, Beyrut 1995.
- Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-Ehâdîsi'l-Müştehire*, Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kütübîl-İlmiyye, Beyrut 1406/1986
- Zeyla'î, *Tahrîcü'l-Ehâdîs ve'l-Âsâr*, Thk. Abdullah b. Abdurrahman b. es-Sa'd, 1. baskı, Dâru İbn Huzeyme, Riyad 1414.